

علم اجتماعی اسلامی

بازآفرینی نظریه استاد مطهری

مهدی جمشیدی

www.ketab.ir

علم اجتماعی اسلامی

بازآفرینی نظریه استاد مطهری

مهدی جمشیدی

عضو هیئت علمی پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

ناشر: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

چاپ دوم: ۱۴۰۱

شمارگان: ۲۰۰ نسخه

طراح جلد: محمدحسین مؤیدی

چاپ و صحافی: آرزوی دیدار

سرشناسه: جمشیدی، مهدی، ۱۳۶۰.

عنوان و نام پدیدآور: علم اجتماعی اسلامی (بازآفرینی نظریه استاد مطهری) / مهدی جمشیدی.

مشخصات نشر: تهران: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۴۰۱.

مشخصات ظاهری: ۳۳۶ص.

شابک: ۶-۵۰۸-۱۰۸-۶۰۰-۹۷۸

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا.

یادداشت: کتابنامه. یادداشت: نمایه.

عنوان دیگر: بازآفرینی نظریه استاد مطهری.

موضوع: مطهری، مرتضی، ۱۲۹۸-۱۳۵۸. دیدگاه درباره اسلام و علوم اجتماعی.

موضوع: Views on Islam and the social sciences - ۱۹۷۹ - ۱۹۲۱. Motahari, Mortaza.

موضوع: مطهری، مرتضی، ۱۲۹۸-۱۳۵۸. دیدگاه‌های سیاسی و اجتماعی.

موضوع: Political and social views - ۱۹۷۹ - ۱۹۲۱. Motahari, Mortaza.

موضوع: اسلام و علوم اجتماعی.

موضوع: Islam and the social sciences.

شناسه افزوده: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

رده‌بندی کنگره: BP ۲۳۳/۷

رده‌بندی دیویی: ۳۹۷/۴۸۲

شماره کتابشناسی ملی: ۸۵۵۵۲۹۵

این کتاب با کاغذ حمایتی منتشر شده است.

دفتر مرکزی: تهران، خیابان شهیدبهبشتی، تقاطع بزرگراه

شهید مدرس، پلاک ۵۶ تلفن: ۸۸۵۰۵۴۰۲ - ۸۸۵۰۳۳۴۱

فروشگاه کتاب اندیشه: تهران: خیابان انقلاب، روبروی

درب اصلی دانشگاه تهران، پلاک ۱۲۴۸، تلفن: ۶۶۱۷۵۶۷۰

www.poiict.ir

همه حقوق محفوظ است

فهرست

۱۱	پیشگفتار.....
۱۵	مقدمه.....
۱۵	۱. موضوع و اهمیت آن.....
۱۶	۲. سؤال‌ها و هدف‌ها.....
۱۷	۳. روش و منطق حل مسئله.....
۱۸	۴. سطح و لایه.....
۱۸	۵. انگاره و چارچوب نظری.....
۲۰	۶. ساختار و چیدمان.....
۲۲	۷. نوآوری‌ها و خلاقیت‌ها.....
۲۲	۸. نقدها و ابطال‌ها.....
۲۵	فصل اول: چیستی علم اجتماعی اسلامی.....
۳۱	۱. معنای علم اجتماعی اسلامی.....
۴۸	۱-۱. منزلت معرفت در علم اجتماعی اسلامی.....
۵۴	۱-۲. منزلت جهان اجتماعی در علم اجتماعی اسلامی.....
۷۸	۱-۳. منزلت انسان در علم اجتماعی اسلامی.....
۸۲	۱-۴. منزلت روش در علم اجتماعی اسلامی.....
۹۲	۱-۵. منزلت مسئله‌ها و پاسخ‌ها در علم اجتماعی اسلامی.....
۹۶	۱-۶. معنابرداری‌های ناصواب از علم اجتماعی اسلامی.....
۱۰۴	۱-۷. ساختار معنابخش علم اجتماعی اسلامی.....

۲. ابطال دلایل بی‌معنایی علم اجتماعی اسلامی ۱۰۸
- ۲-۱. اقلی بودن مضامین اجتماعی متون اسلامی ۱۰۸
- ۲-۲. تفاوت غایت اسلام با غایت علم اجتماعی ۱۴۱
- ۲-۳. ناهمگونی منطقی معرفتی اسلام و علم اجتماعی ۱۴۴
- ۲-۴. تاریختی ارزش‌های اسلام ۱۵۲
- ۲-۵. نسبیّت معرفت اسلامی ۱۶۷
- ۲-۶. ماهیت سکولاریستی علم اجتماعی ۱۷۷
- ۲-۷. ناسازگاری رهیافت دینی با تعلیل عینی ۱۸۶
- ۲-۸. ناکامی در ایجاد علم اجتماعی اسلامی ۱۹۲
- جمع‌بندی ۱۹۶
- فصل دوم: چرایی علم اجتماعی اسلامی ۱۹۹**
۱. دلایل و علل ایجاد علم اجتماعی اسلامی ۲۰۴
- ۱-۱. دستیابی به حد نصاب توحید اسلامی ۲۰۴
- ۱-۲. صیانت از استقلال جهان معرفتی و اجتماعی خویش ۲۰۹
- ۱-۳. عجز علم اجتماعی سکولار از فهم واقعیت‌های اجتماعی ما ۲۱۵
- ۱-۴. کاستی‌ها و کژی‌های علم اجتماعی سکولار ۲۲۹
- ۱-۴-۱. کاستی‌ها و کژی‌های معرفت‌شناختی ۲۳۴
- ۱-۴-۲. کاستی‌ها و کژی‌های هستی‌شناختی ۲۳۹
- ۱-۴-۳. کاستی‌ها و کژی‌های هنجارشناختی ۲۴۶
۲. ابطال دلایل مذمومیت علم اجتماعی اسلامی ۲۵۴
- ۲-۱. خاص‌بودگی علم اجتماعی اسلامی ۲۵۴
- ۲-۲. احتمال زودده‌شدن اعتبار معرفت دینی ۲۶۰
- ۲-۳. احتمال شکل‌گیری اختناق و انسداد در فضای علمی ۲۶۲
- جمع‌بندی ۲۶۶
- فصل سوم: چگونگی علم اجتماعی اسلامی ۲۶۹**
۱. سازوکارهای ایجاد علم اجتماعی اسلامی ۲۷۳
- ۱-۱. مبادی‌پردازی در قالب فلسفه علم اجتماعی اسلامی ۲۷۳
- ۱-۲. کشف مسیرهای معرفتی میان‌بر و جهش‌زا ۲۸۱

پیشگفتار

در پرتو پیروزی انقلاب عظیم اسلامی ایران، بار دیگر دین، به‌ویژه تعالیم متعالی و مترقی اسلام، به عنوان معارف رهایی‌بخش از طاغوت‌های درونی و بیرونی، در عرصه حیات انسان معاصر ظاهر گردید. تجدید این پدیده، از سویی، سبب بیداری و خودباوری ملت‌های مسلمان شد، و از دیگر سو، باعث نمایان شدن سست‌پایگی مسلک‌ها و مکاتب بشرساخته و نظام‌های مبتنی بر آنها در میان دیگر ملل گشت.

بایستگی بسط تحقیق و مطالعه متقن و منسجم، نظریه‌پردازی و نوآوری در زمینه مبانی معارف دینی و نظامات اجتماعی مبتنی بر آن، و ضرورت پرداخت عالمانه و روزآمد به «حوادث واقعه فکری»، به فراخور شرایط کنونی و درخور این رستخیز رهایی‌بخش و سعادت‌آفرین و نیز لزوم آسیب‌شناسی فرهنگ بومی، دفاع درست و دقیق از دین و زدودن پیرایه‌های موهوم و موهون از ساحت قدسی آن و صیانت از هویت فرهنگی و سلامت فکری اقشار تحصیل‌کرده و نسل جوان کشور، تأسیس نهاد علمی- پژوهشی محض و کارآمدی را فرض می‌نمود. به اقتضای ضرورت‌های پیش‌گفته، حسب‌الامر رهبر فرهیخته انقلاب اسلامی، آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) و با تلاش و تدبیر آیت‌الله علی‌اکبر رشاد، «پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی» به عنوان نهادی علمی- فکری، دانشگاهی- حوزوی، در سال ۱۳۷۳ تأسیس شد. پژوهشگاه، دارای شخصیت حقوقی مستقل و در حکم نهاد عمومی و غیردولتی است که اکنون

در قالب چهار پژوهشکده «حکمت و دین پژوهی»، «نظام‌های اسلامی»، «فرهنگ و مطالعات اجتماعی»، «دانشنامه‌نگاری دینی» و چند مؤسسه وابسته، برای تحقق اهداف مذکور در اساسنامه مصوب خود، فعالیت می‌کند. «پژوهشکده فرهنگ و مطالعات اجتماعی» که متشکل از پنج گروه «فرهنگ پژوهی»، «مطالعات انقلاب اسلامی»، «تاریخ و تمدن»، «غرب‌شناسی» و «ادبیات اندیشه» است، می‌کوشد زمینه تولید آثاری متنوع، با جهت‌گیری انتقادی و نوآورانه را در مورد مسائل حوزه‌های یادشده فراهم سازد. اهداف و رویکردهای مطالعاتی این پژوهشکده عبارت است از:

۱. شناخت و بازپیرایی موازیت مکتوب علمی - اسلامی در حوزه تاریخ، تمدن، فرهنگ و هنر ایران و اسلام؛

۲. تحقیق در زمینه تحولات مبانی و مسائل تمدن، فرهنگ و هنر اسلامی ایرانی؛

۳. تحلیل و بازکاوی کاستی‌های دیرین آسیب‌شناسی وضعیت کنونی و بررسی چشم‌انداز و چالش‌های آتی فرهنگ و تمدن اسلامی و ارائه راهکارهای شایسته جهت احیاء و ارتقای فرهنگ و هنر اسلامی ایرانی و تعمیق پیوند نسل امروز با آن؛

۴. بررسی و تبیین نظری پیشینه، مبانی، اهداف و فرایند تحقق انقلاب اسلامی و مطالعه و بازشناسی مسائل و موانع انقلاب و راه‌های تحکیم اصول و توسعه آرمان‌ها و ارزش‌های متعالی آن و مصون‌سازی طبقات اجتماعی در قبال تازش فکری - فرهنگی بیگانگان؛

۵. بازشناسی ماهیت و مؤلفه‌های فکر و فرهنگ غربی و نقد و ارزیابی علمی دستاوردهای تمدن جدید، بررسی راه‌های توسعه اندیشه اسلامی و طرق اصطیاد عناصر انسانی و عقلانی فرهنگ و تمدن دیگر ملل؛

۶. نقد آثار منتشرشده و آرای مطرح‌شده در قلمرو مطالعاتی پژوهشکده.

نوشتار حاضر که نتیجه تلاش علمی محقق ارجمند، آقای مهدی جمشیدی با رتبه مربی است به موضوع بازآفرینی نظریه استاد مطهری درباره علم

اجتماعی اسلامی می‌پردازد. ایشان، دانش‌آموخته رشته جامعه‌شناسی انقلاب اسلامی و عضو هیئت علمی گروه فرهنگ‌پژوهی است که در حوزه تخصص علمی نظریه فرهنگی متفکران مسلمان، مطالعه و تحقیق می‌کند. از وی، تا کنون کتاب «نظریه فرهنگی استاد مطهری» و «درخشش عهد قدسی» در گروه فرهنگ‌پژوهی منتشر شده و آثار دیگری نیز در مسیر نهایی شدن قرار گرفته است.

در این پژوهش، فلسفه علم اجتماعی اسلامی، در دستورکار محقق قرار گرفته و او کوشیده بر اساس دیدگاه‌ها و مواضع به‌جامانده از آیت‌الله شهید، علامه مرتضی مطهری - رضوان‌الله‌تعالی‌علیه - به سلسله مباحث و مسئله‌هایی بپردازد که معطوف به مبادی علم اجتماعی اسلامی هستند. به این ترتیب سه پرسش بنیادی در سه فصل این اثر، پاسخ داده شده است که عبارت‌اند از چیستی علم اجتماعی اسلامی و چرایی و چگونگی ایجاد آن. در ذیل هر یک از این عنوان‌ها، محقق کوشیده است با جست‌وجو و تأمل در آثار و نوشته‌های استاد مطهری، به این پرسش‌ها پاسخ دهد و در مقابل، دیدگاه‌های انتقادی و معارض را نیز مطرح و ابطال نماید؛ از این رو نیمه نخست هر فصل، حالت اثباتی دارد و نیمه دوم، حالت نفی‌ای. غرض نویسنده این بوده که بتواند نظریه استاد مطهری درباره علم اجتماعی اسلامی، بازسازی و بازآفرینی کند؛ چراکه استاد مطهری در طول حیات ظاهری خویش، فرصت نکرد آن‌گونه که باید، این برنامه معرفتی را به سرانجام برساند و آرا و دیدگاه‌های خود را درباره فلسفه علم اجتماعی اسلامی، به تفصیل درآورد. کار محقق در این باره، امری از قبیل تعلیقه‌نویسی و امتداد نظری دادن به تأملات و نوشته‌های استاد مطهری است.

بر خود لازم می‌دانیم از تلاش‌های علمی و ارزشمند محقق محترم، آقای مهدی جمشیدی، قدردانی و تشکر نماییم؛ همچنین از شورای علمی گروه فرهنگ‌پژوهی، و نیز ارزیابان محترم این تحقیق، آقایان حجت‌الاسلام‌المسلمین نصرالله آفاجانی و دکتر عبدالحسین کلانتری که با

ارائه دیدگاه‌های ارزشمند خود بر غنای این اثر افزودند کمال سپاس و امتنان را داریم. از سازمان محترم انتشارات که در آماده‌سازی و چاپ اثر، مجدانه تلاش نمودند، سپاسگزاریم.

در خاتمه امیدواریم نظرها و دیدگاه‌های خوانندگان عزیز و علاقه‌مندان، ما را در اصلاح و تکمیل این اثر و تولید آثار گرانبسنگ دیگر یاری رسانند.

گروه فرهنگ پژوهی

پژوهشکده فرهنگ و مطالعات اجتماعی